

Oplatek, Stanislav

Ohlédnutí za IV. filologickou konferencí v Minsku

Новая русистика. 2015, vol. 8, iss. 2, pp. [84]-89

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/134573>

Access Date: 13. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ным, которые даже в непростое время стремились защитить подлинное научное знание и донести его во всей полноте.

В памяти коллег, учеников и всех тех, кому посчастливилось знать Сергея Васильевича Никольского и работать с ним, он останется не только уникальным ученым-славистом, но и прекрас-

ным, отзывчивым и тонким человеком с блестящим чувством юмора¹.

Научный и общечеловеческий фундамент, который был заложен ученым, без сомнения, будет укреплен множеством благодарных учеников и соратников профессора Сергея Васильевича Никольского. Спасибо.

Наталья Сергеевна Рубцова

Библиография:

NIKOLSKIJ, S. V. (1968): *Roman K. Čapeka «Vojna s salamandrami» (Struktura i žanr)*. Moskva.

NIKOLSKIJ, S. V. (1971): *Satiričeskije utopii K. Čapeka*. Moskva.

NIKOLSKIJ, S. V. (1973): *Karel Čapek — fantast i satirik*. Moskva.

184 NIKOLSKIJ, S. V. (1981): *Dve èpochi češskoj literatury*. Moskva.

NIKOLSKIJ, S. V. (1990): *Karel Čapek*. Moskva.

NIKOLSKIJ, S. V. (1997): *Istorija obraza Švejka. Novoje o Jaroslave Gaške i jeho geroje*. Moskva.

NIKOLSKIJ, S. V. (2009): *Nad stranicami antiutopij K. Čapeka i M. Bulgakova: Poètika skrytych motivov*. Moskva.

Ohlédnutí za IV. mezinárodní filologickou konferencí v Minsku

Ve dnech 28.–29. 10. 2014 se v běloruském Minsku konala v pořadí již 4. mezinárodní filologická konference s názvem „Ruský jazyk: systém a funkce“, pořádaná k 75. výročí založení Filologické fakulty Běloruské státní univerzity (BGU). Kon-

ference byla naplánována na dvě etapy: 28. 10. proběhlo plenární zasedání, na němž byly předneseny hlavní příspěvky vybraných vědeckých kapacit, 29. 10. potom probíhalo jednání účastníků v sekcích. O úctyhodných rozměrech celé ak-

1 Здесь автор этих строк с благодарностью вспоминает собственную встречу с Сергеем Васильевичем Никольским (встреча состоялась в 2011 году) и вдохновляющую беседу о Чапеке, о восприятии его творчества в России и в родной Чехии, о состоянии современной российской богемистики.

ce si lze udělat představu z plánovaných počtů přednášejících v jednotlivých sekcích, jakož i z počtu diskusních sekcí jako takových – na konferenci se kromě dvanácti hostujících přednášejících na plenárního zasedání představilo (resp. mělo představit) 134 filologů z různých zemí (Bělorusko, Japonsko, Litva, Polsko, Rusko, Ukrajina) v sedmi sekcích. Českou republiku reprezentovali Libuše Dufková a Stanislav Oplatek z Masarykovy univerzity.

S ohledem na profilové zaměření hostitelského pracoviště není jisté náhodou, že největší pozornost byla přednášejícími věnována otázkám konceptologie a jazykového kontaktu (sekce 2: *Problémy sémantické interpretace pojmenovávacích jednotek a problémy interpretace textu*, celkem 34 příspěvků, a sekce 7: *Ruský jazyk v současné době: dynamika jazykových kontaktů*, 21 příspěvků), přičemž téma konceptu a metafory se nezářídka vyskytovalo jako diskusní námět i v ostatních sekcích. Nemalá pozornost byla na konferenci věnována i problematice výuky ruštiny, ať už pro rodilé, nebo nerodilé mluvčí (sekce 5: *Nové technologie ve výuce ruského jazyka*, 15 příspěvků; sekce 6: *Nové technologie ve výuce ruského jazyka jako cizího*, 17 příspěvků). Spíše méně početně byly zastoupeny sekce věnované systémové gramatice. Relativně kompaktní celek představovala sekce zasvěcená slovo tvorbě (sekce 3: *Současná ruská slovo tvorba: problémy a perspektivy vývoje*, 14 příspěvků), jako spíše volnější byly potom po-

jaty poslední dvě jednací sekce věnované diachronii a gramatickým kategoriím ruštiny (sekce 1: *Ruský jazyk v diachronním aspektu*, 14 příspěvků, a sekce 4: *Gramatické kategorie současné ruštiny (funkční a pragmatický aspekt)*, 19 příspěvků). Celková koncepce a složení příspěvků potom jasně ukázaly, že současné mainstreamové zaměření poststrukturalistické ruské filologie se orientuje především na oblast nejvyšší vrstvy gramatiky – pragmatiku, interpretaci textu a pojmové mapování (tedy v intencích orientace smysl–text) příp. na sociálně zaměřené směry (etno-/sociolingvistika), přičemž „technicistní“ disciplíny jako (morfo)syntax a (mor)fonologie stojí v pozadí.

Plenární zasedání otevřel společně s rektorem BGU, S. V. Abramějkem, a velvyslancem Ruské federace, A. A. Surikovem, děkan filologické fakulty BGU, I. S. Rovdo proslovem, v němž shrnul historii minských filologických konferencí od jejich samotných počátků, přičemž nezapadla ani slova z pozvánky na první filologickou konferenci, pořádanou stejnojmennou fakultou v r. 1926: (parafrázujeme z ruského originálu) *za účelem ubytování poskytneme vysokoškolské koleje, polštáře a povlečení nutno vzít vlastní*. Nutno podotknout, že doba zcela zřetelně pokročila, neboť na současné konferenci již pořadatel ubytování neposkytl.

Nejvíce prostoru bylo na plenárním zasedání věnováno otázce současného jazyka – internacionalizaci lexikonu a deskripci evolučních

tendencí hovorového ruského jazyka vč. problematiky bělorusko-ruské dvojjazyčnosti. Pro tuto zprávu shrnujeme několik příspěvků, kterým se mezi posluchačskou obcí dostalo největšího ohlasu. A. A. Lukašanec (Minsk) se ve svém příspěvku *Русский язык в условиях международной интеграции и глобализации*, jímž bylo plenární zasedání zahájeno, věnoval především otázce postavení ruštiny na mezinárodním poli, přičemž konstatoval, že „světovost“ ruského jazyka se během posledních desetiletí znatelně snížila a dále se snižuje a pozici mezinárodního dorozumívacího jazyka si dnes udržuje konstantně prakticky jen ve střední Asii a na Kavkaze (i zde lze však pozorovat orientaci mladších generací mluvčích spíše na angličtinu – pozn. aut.). Specifickou zůstává situace na Ukrajině a v Bělorusku. Pro jazyky obou zemí definuje Lukašanec jako určující tendenci tendenci vzdalování se ruštině (*отталкивания от русского языка*) a orientaci západním směrem, především na polštinu, šířeji panonský prostor. V této otázce se Lukašanec zvláště věnuje jazykové situaci v Bělorusku, kdy na jednu stranu konstatuje zvyšující se počet lexikálních „panonismů“ v běloruštině, na stranu druhou hovoří o ztrátě národnostního jazykové identity, tj. odmítnutí chápání jazyka jako integrálního prvku národní identity a určitém začlenění ruského jazyka do běloruské národnostní identity, kdy se část mluvčích při zahájení komunikace buď omlouvá za to, že místo rusky hovoří bělorusky, nebo, naopak, užití bělorušt-

ny chápe jako útok na vlastní identitu spojenou s ruštinou. V souvislosti se zřetelným trendem „vyklízení pozic“ na poli mezinárodní komunikace Lukašanec zmiňuje zvyšující se internacionalizační tlak na ruštinu ze strany angličtiny (*англицизация языка*), kterou z poněkud národoveckých pozic kritizuje, a s návazností na politický vývoj v Rusku potom hovoří o (s předchozími tendencemi úzce propojené) demokratizaci, resp. kriminalizaci jazyka (tj. stylovém uvolnění veřejných projevů vč. užívání nenormativního lexikonu).

Druhý příspěvek na plenárním zasedání přednesla zasloužilá akademička M. V. Vsevolodova (Moskva). Jak bylo naznačeno již v názvu příspěvku (*Русский язык: объективная и нормативная грамматика (к вопросу о современном этапе развития грамматики славянских языков)*), badatelka se věnovala dnes již klasickému tématu diferencí jazykového standardu (normativu) a jazykového (řečeno slovy Václava Cvrčka) úzu, resp. otázkám, zda je současný ruský morfologický a syntaktický úzus dostatečně popsán (na tuto otázku odpovídá negativně) a zda a jak poznat, že danou konstrukci již lze považovat za normu (např. předložková spojení *по приходе/приезде* vs. *после прихода/приезда*, spojení s numeralií typu *я встретился с порядком пяти студентами* vs. *я встретился порядком с пятью студентами* vs. *я встретился порядком с пятью студентом*, plurály – vesměs profesionalismy – na přízvučné *-á*, např. *слоя, дере-*

áá (dřevař. term.)²). Z pozice české lingvistiky se sluší poznamenat, že přednesený problém velmi výstižně demonstruje skutečnost, že zatímco kodifikace ruštiny se v uplynulých desetiletích zaměřovala zejména na fonetickou rovinu, česká kodifikace má naopak bohaté zkušenosti zejména s rovinou morfologickou a mohla by na autorkou položené otázky dát hned několik odpovědí z několika různých pozic (korpusově-frekvenčního, stylově-funkčního, puristicky-traditionalistického).

Třetí a čtvrtý příspěvek plenárního zasedání se zabýval pro českou lingvistiku nepřilíš aktuálními tématy pedagogickými (Rovdo, I. S. — Volynec, T. H. — Ratnikova, I. E. — Jakuba, S. M.: *Русско-белорусское двуязычие: педагогический аспект*; Ippolitova, N. A.: *Русский язык в старших классах: проблемы, традиции, инновации*). Na tuto problematiku navázal také následující příspěvek N. B. Mečkovské (Minsk) *Филолог в Интернетe: психологические тренды и профессиональные риски*, v němž autorka poukázala na „medievalizaci“ textových přístupů – nerozlišování citátů a výpisků z jiných textů, (ne)odkazování, „tvůrčí“ plagiátorství, jež jsou spojeny zejména s rozšířením působnosti masmédií a s jejich zvyšujícím se podílem na textové produkci, ale také s celkově dostupnějšími možnostmi produkovat a šířit texty. Autorka dává

výše vyjmenované jevy do přímého kauzálního vztahu (tj. chápe je jako projevy vlivu masmédií) a konstatuje, že tyto projevy v současnosti mají za následek úplnou ztrátu některých kompetencí uživatelů při práci s textem, jmenovitě schopnost rozlišovat autorství a schopnost dělat textové výpisky.

Dopolední část programu zakončil polský lingvista M. Marszałek uvedením do problematiky rusko-polsko-běloruských jazykových interferencí (*Русские обстоятельственные конструкции в «литовском» польском языке*).

V odpolední části programu zazněly nejprve příspěvky M. I. Konjuškeviče (*Русский язык как объект медиалингвистики: становление и границы предмета*) a tandemu T. B. Rabil' – V. A. Jutmanov (*Логический и прагмасемантический анализ спорных текстов в современной лингвистической экспертизе*), které byly spíše exkursně-programového charakteru. Širším diskursním tématem na své předchůdce navázal profesor B. Ju. Norman. Ve svém příspěvku *«Вот простые слова»: мы и они* představil koncepty *мы* a *они* z hlediska komunikačních schémat a národnostních stereotypů mluvčích různých jazyků, zejména ve východoevropském prostoru, přičemž konstatoval rozdíl mezi konceptuálním a čistě „komunikačním“, resp. gramatickým *мы*, kde v konceptuálním *мы* hraje podstatnou roli kultur-

1871

2 Pro úplnost dodejme, že tyto plurálové tvary autorka dává tradičně do spojitosti s historickými duálovými tvary, což všem není zdaleka tak jednoznačné – srov. práci kazaňského lingvisty Vitalije M. Markova [MARKOV 1982].

ní uvědomění a další sociální faktory (např. *мы финны ≠ мы русские*).

Z poslední trojice referátů – *Колокола и колокольчики в русском языке и дискурсе* (E. Lassan), *Метафоризация языковых единиц семантического поля речевой деятельности человека в древнерусских прагматически ориентированных текстах* (E. I. Janovič), *Поаспектный анализ предложения в семантико-функциональном синтаксисе русского языка* (V. Ju. Koprov) – lze označit jako obzvláště přínosný poslední jmenovaný. V. Ju. Koprov chápe aspekt v méně obvyklém smyslu, než je tento pojem tradičně přijímán: pod aspektem v sémanticko-syntaktickém pojetí chápe „úhel pohledu, z něhož lingvista analyzuje sémantické a funkční uspořádání věty“. Koprov rozlišuje sedm aspektů: 1. cílový (cíl komunikace – otázka, oznámení, výzva, tj. to, co chce mluvčí sdělit); 2. nominativní – a) situačně-strukturní (analýza opírající se o reflexi konkrétní situace ve vědomí mluvčího – jinými slovy slovních druhů), b) relativně-strukturní (kategoriálně-gramatická sémantika aktantů – tj. analýza gramatických kategorií); 3. predikativní (modalita, temporálnost); 4. relativně-nominativní (vyjádření vztahu mluvčího k situaci jako celku nebo jejím prvkům (souvětí, jednoduchá věta aj.)); 5. aktualizací (kontextové zapojení věty) 6. emocionálně expresivní (intonace, elipsa, částice); 7. stylový aspekt (kulturní faktory). Autor výše zmínované aspekty dále rozděluje do dvou skupin – systémově-jazykové

a sémanticko-funkční. Jako hlavní přínos svého analytického přístupu Koprov uvádí zejména lepší možnosti popisu při výzkumu větné typologie a strukturní srovnání jazyků umožňující přesnější analýzu fungování syntaktických jednotek). Pokud bychom měli krátce Koprovu koncepci jazyka ohodnotit, je třeba přiznat, že ačkoliv přijímá některé novější postuláty lingvistiky (např. *Extended Projection Principle*), v základu vychází z koncepce tradiční ruské školy, již Ja. G. Testelec výstižně charakterizoval jako koncepci *smysl–text* a která staví na ryze deskripčních základech; v českém prostředí by jí zhruba odpovídalo pojetí Sgallova *FGP*. Koprov se tuto koncepci snaží dopracovat ve vší úplnosti všech rovin (vyjma roviny fonetické/fonologické). Ze své podstaty deskripční gramatiky je však takový popis příliš složitý na to, aby mohl pretendovat na označení za teorii. Je však třeba uznat, že jako nástroj pro výuku cizích jazyků, z jejichž potřeb Koprov primárně vycházel, nelze upřít tomuto popisu jeho užitečnost.

Poslední příspěvek úvodního setkání věnoval Je. I. Janovič metaforickým konstrukcím, výsledkům metaforizace sémantického pole staroruského lexému *слово*. Autor se v příspěvku snaží najít metaforický vztah mezi sémantickou sférou donora a jeho cíle v konkrétní kulturně-lingvální tradici, a to na staroruských textech pedagogického diskursu. Vzhledem ke stylovému charakteru pak (poněkud očekávatelně) dochází k závěru, že metaforizace

má v jím vybraných staroruských textech funkci nejen informační (pojmenovávací, přenos informativně-hodnotící informace), ale také funkci emočně-hodnotící (přenos emoce mluvčího), expresivně-estetickou (přitáhnutí pozornosti), apelativní (volní působení na mluvčího) a funkci kontaktní (snaha vyzvat či udržet důvěru posluchače, např. pomocí fráze hrozby či modlitby apod.).

V následujícím dnu následovalo jednání v sekcích, o nichž však pro jejich obšírnost informovat nebude-

me, a to i s ohledem na fakt, že v sekcích bohužel řada nahlášených příspěvkatelů nebyla vůbec přítomna. Bližší přehled o programových příspěvcích proto podáváme ve zprávě o knižním výstupu z konference. Celkově lze nicméně i přes tento nedostatek považovat konferenci za vydařený podnik, který zprostředkoval účastníkům to nejzásadnější – vzájemný kontakt a možnost přetavit v diskusích s kolegy z ostatních univerzit neurčité poznatky v konkrétní ideje.

Stanislav Oplatek

Literatura:

MARKOV, V. M. (1982): *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka: Imennoje sklo-nenije*. Moskva.

[189]

Slavistika v současném světě

Dne 8. září se na půdě Filozofické fakulty Masarykovy univerzity uskutečnilo mezinárodní vědecké kolokvium *Slavistika v současném světě*, které pod záštitou Ústavu slavistiky FF MU uspořádaly tři významné slavistické instituce – Česká asociace slavistů, Slavistická společnost Franka Wollmana a Středoevropské centrum slovanských studií.

Úvodní slovo přednesl vedoucí Ústavu slavistiky a předseda České asociace slavistů profesor Ivo Pošpišil. V šesti blocích pak vystoupi-

li vědci z osmi zemí – Česka, Polska, Slovinska, Maďarska, Německa, Ruska, Ukrajiny a Srbska; kteří přišli, aby vyjádřili svůj pohled na současný stav slavistiky. Rokování se neslo ve znamení konfrontace včerejška a dneška, především však ve znamení hledání nových směrů, aspektů, nových metod a výzev, které by představovaly obohacení slavistického bádání.

Zazněly příspěvky věnované různým aspektům slavistického výzkumu: stavu slavistiky ve 21. století